

Zoológ Daniel Jablonski prežil už päť uhryznutí jedovatým hadom a priznáva, že takmer vždy to bolo jeho vlastnou chybou

Keď stretnete jedovateého hada, kochajte sa

Daniel Jablonski sa v hadoch nie len vyzná, dokázal už medzi nimi objaviť nové druhy. Aj vďaka nemu teda môže byť v učebniciach viac o jednu užovku, jednu jaštericu i jednu líniu vreteníc.

Aké druhy hadov žijú na Slovensku a v Česku?

Spolu ide o päť druhov hadov: vretenicu obyčajnú, dve užovky rodu *Natrix*, užovku hladkú a užovku stromovú. Všetky okrem vretenice môžete vidieť v Bratislave, ktorá je, mimochodom, skvelým miestom na pozorovanie hadov.

Prečo?

Dunaj, Panónska nížina a okolie historicky predstavovali kolonizačnú trasu z Balkánu (neplatí to len pre hady, ale aj iné živočíchy). Dve užovky z rodu *Natrix* sú semiakvatické hady, to znamená, že žijú vo vode aj na súši. Vyskytujú sa v okolí riek a často lovia ryby a obojživelníky. Merajú okolo metra, samice môžu mať aj meter dvadsať. Rusovské jazero a Čunovské jazera sú plné užoviek. Ak by ste sa tam potápali, uvideli by ste ich loviť rybky.

Sú pre človeka neškodné?

Absolútne. Hoci oba druhy užoviek rodu *Natrix* produkujú sekrét, ktorý veľmi páchne. Keď ich chytíte, môžu vás postriekať. Ide o celkom účinné obranné správanie.

Akú veľkú rybu si dokážu užovky z Čunovských jazier uloviť?

Aj takú, čo má desať či 15 centimetrov. Celú ju prehltnú a zasunú do seba.

Ak by sme sa teraz prešli okolo Dunaja, našli by sme užovky?

Teraz skôr nie, je tu vysoká tráva a prostredie je zarastené, takže sa ťažko hľadajú. Ale na jar by sme tu určite našli užovky frkané aj obojkové. Také Karloveské rameno je pre užovky dokonalou lokalitou.

Vretenica obyčajná je je-

diný jedovatý had v našom regióne?

Na Slovensku a v Česku áno. V Maďarsku, len asi 30 kilometrov za hranicami, žije jedna z najvzácnejších vreteníc v Európe, jej latinské pomenovanie je *Vipera ursinii rakosiensis*. Lokality, kde tieto hady žijú, Maďari prísne strážia, je to ich prírodný poklad. Je ešte niekoľko lokalít v strednom Maďarsku, kde žijú. Táto vretenica je dnes skoro vyhynutá, aj keď v rumunskej Transylvánii boli nedávno objavené početné populácie. Na začiatku 20. storočia bola ešte v Rakúsku pri Neziderskom jazere, kde úplne vyhynula a dnes sa ju v krajine snažia opätovne vysadiť. Je veľmi malá, má asi len 40 centimetrov, väčšie hlodavce by neprehltla, preto sa na rozdiel od iných hadov živí hmyzom. Hmyzom sa živí aj jej príbuzná *Vipera graeca*.

Keď stretnem jedovateého hada, čo mám robiť?

Pokochať sa.

To v mojom prípade nepripadá do úvahy. Bojí sa ma had?

Samozrejme.

Čiže keď ma uhryzne, je to v obrane?

Vždy je to v obrane. Uhryzne vás, ak ho chytíte, šliapnete na neho a nevedel o vás, že sa blížite. Keď idete na čučoriedky, ste potichu a je tam had, prekvapíte ho, a keď sa vás zlakne, tak zareaguje. Had zaútočí, ak vás vníma ako ohrozenie. Ak ste pri hadovi blízko a on vidí, že mu nič nerobíte, tak zostane na mieste a po čase sa odpláží. Napríklad mamby sú veľmi inteligentné hady. Niektorí chovatelia hovoria o zážitkoch, že na nich mamba zaútočila, ale tesne pred nimi sa zastavila, lebo si zrejme uvedomila, že ide o človeka, ktorý im nikdy neublížil a krmi ich. Chvíľu sa len pozerala a potom sa stiahla. Žiaden had za vami nepôjde cielene preto, aby vás uhryzol. Aj keď sú zvesti, že mamba je práve ten druh, ktorý prenasleduje človeka. V Afrike vám povedia:

Daniel Jablonski (1987)

je zoológ a evolučný biológ. Pôsobí na Katedre zoológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Zaoberá sa evolučnými a molekulárno-biogeografickými otázkami pôvodu, rozšírenia a ochrany genetickej diverzity obojživelníkov a plazov v prírodných populáciách. Za týmito živočíchmi cestuje po celom svete. Zvláštny dôraz kladie na Balkánsky polostrov, ktorý je jedným z najdôležitejších evolučných ihrísk v Európe.

„Je to zabíjak ľudí, ktorý na nás poľuje.“ No nie je to pravda, tieto mýty žijú strach. Mamba je veľmi plachý tvor, tak ako všetky hady.

Hovoríte, že had sa zlakne alebo má strach. Môžeme povedať, že hady pociťujú emóciu, ako je strach?

Sme živočíchy a naša nervová sústava funguje na princípe, že keď sa dostaneme do nejakej stresujúcej situácie, vyvolá to určitú kaskádu reakcií v tele. Had prostane pocíti, že má prchnúť alebo musí niečo urobiť, aby sa zachránil. Ako presne tento mechanizmus funguje a čo – ak vôbec niečo – si had uvedomuje, lebo tu hovoríme o zakódovaných inštinktoch, o tom sa dá ťažko diskutovať, lebo do ich hlavy nevidíme.

Keď ma uhryzne vretenica, ktorá žije na Slovensku,

ide o nebezpečnú dávku?

Smrteľná dávka pre človeka (70 kilogramov) je pri našej vretenici 15 miligramov (suchého jedu). Lenže v jedových váčkoch majú vo väčšine prípadov len okolo 10 miligramov. Čiže dospelého zdravého človeka teoreticky nezabije ani v prípade, že by dostal plnú dávku. K smrteľným uhryznutiam aj pri našej vretenici však dôjsť môže. Závisí to od miesta uhryznutia (napríklad do hlavy je veľmi nebezpečné). Najhorší je však strach uhryznutého, preto treba zachovať pokoj a zavolať lekára.

Čo pocítim, ak ma vretenica uhryzne do ruky?

Ruka vám bude brnieť, oblasť vám sčervená a dosť napuchne.

Uhryzol vás niekedy jedovatý had?

Päťkrát.

Pri akej príležitosti?

Pri práci.

Kam vás uhryzli?

Do palcov.

Prečo k uhryznutiu došlo?

Podcenil som situáciu. Vo všetkých prípadoch až na jeden to bolo počas kŕmenia. Had si moju ruku pomýlil s myšou. Možno cítil pach hlodavca na mojej ruke, tak sa zahryzol do nej.

Čo ste robili?

Šiel som do nemocnice. V mojom prípade nešlo o hady, pri ktorých je životne nutné nasadiť sérum. Až na jednu výnimku, kde by sa hodilo. Našťastie nešlo o natoľko toxický druh jedu, ako má kobra alebo mamba, takže liečba bola nakoniec vždy bez séra.

Poznáam na hadovi, že by ma mohol uhryznúť?

Áno. Ak by sme sem dali kobra, prvý signál, podľa ktorého poznáte, že je našťavaná, je, že sa vztyčí.

Čo mám v takej situácii robiť?

Nechaj ju tak. Ak by ste šli napríklad do Vietnamu, narázili by ste na kobra a vztyčila by sa pred vami, tak si ju vyfotíte, nechajte ju tak a ona sa odpláží. Nič vám neurobí. Alebo štrkáče. V Severnej Amerike som ich chytal. Za celý čas sa

Pre predka všetkých jedovatých hadov bolo evolučne výhodné, aby si zo slinných žliaz postupne vytvoril niečo, čo mu umožní rýchlejšie a účinnejšie zabíjať korisť. Hady si túto novinku, ktorá bola užitočná, niesli so sebou a zdokonaľovali ju.

VÍKEND

FOTO N - TOMÁŠ BENEDIKOVIČ (2X)

bola užitočná, niesli so sebou a zdokonaľovali ju. Dnes máme jedovaté hady s niekoľkými typmi toxínov a s rôznymi typmi jedových zubov. Vretenice nemajú rovnaké jedové zuby ako taký korálovec. Korálovce majú chrup, ktorý je pevne zasadený do čelustí, takže keď uhryzne, nedokáže s jedovými zubmi manipulovať. Ale vretenica dokáže so zubmi pracovať. Dokáže vyklbiť jedový zub a uhryzne vás aj vtedy, keď ju dobre držíte za hlavu. Sú druhy, ktoré majú jedové zuby pomerne dlhé, úplne najdlhšie ich má vretenica gabonská. Jej jedové zuby dosahujú dĺžku až 5 centimetrov.

Ako zabije svoju korisť anakonda?

Ľudia mylne hovoria, že korisť udusí, ale to nie je správny termín. Anakonda korisť rozdrví. Udusiť znamená, že priškrtním dýchacie cesty, ale anakonda vyložene rozdrví kosti a všetko, čo je v tele.

Trúfne si anakonda aj na človeka?

Bežne nie, hoci sú veľmi ojedinelé prípady, keď anakonda alebo pytón mriežkovaný zjedli človeka. Jednoducho si ho pomýlili s korisťou, ktorú bežne lovia. Hady sa určite nevracajú za ľuďmi, aby ich požírali, proste sa to stane náhodou.

Čo robia hady v zime?

Hady sú plazy, ide o živočíchy s telesnou teplotou závislou od prostredia, čo znamená, že berú teplo z okolia. V zime by uhynuli, ak by sa neschovali do teplejšieho prostredia, preto zimujú. O tom, kde zimujú a ako presne to prebieha, máme veľmi málo informácií. V Bratislave je veľa plazov a hadov, ale o ich zimoviskách skoro nevieme.

Čo si máme predstaviť pod zimoviskom hadov?

Ide o miesto v skale alebo vyhlbeninu v zemi, kde nemrzne a teplota sa stále drží nad nulou. Ak teplota neklesne pod nulu, tak prežijú. Najlepšie je, ak je v zimovisku tak päť stupňov. Musí tam byť dostatočná, ale nie nadmerná vlhkosť, aby sa počas zimovania nerozvinuli plesňové choroby. Hady v zime hibernujú, takže sa im spomalí metabolizmus.

Ak by hada, ktorý hibernuje, napadol predátor, dokázal by zareagovať a brániť sa?

Ak do zimoviska príde predátor, naozaj hrozí, že hada zožerie, lebo nie je dostatočne aktívny na to, aby sa dokázal brániť. Ak by ste chytili do ruky hada počas zimovania, v ruke by sa vám prevaľoval z jednej strany na druhú a bol by veľmi pomalý. Na druhej strane, aj keď had zimuje, vníma, čo sa deje okolo neho. Kmitá jazykom a vníma pachové vnemy: pre hady je čuch najdôležitejším zmyslom. Nepočujú a pomerne zle vidia, s výnimkou niektorých druhov. Hady sú aj v zimoviskách aktívne a niekedy prelezú na iné, lepšie miesto.

OTAKAR HORÁK
reportér

ma ani raz nesnažili uhryznúť. Aj keď som si vzal hák a chytil ich za chvost, tak len štrkali a štrkali, no neuhryzli. Prečo? Lebo pre jedovaté hady je jed veľmi vzácna komodita. To však neznamená, že štrká-

če nehryzú a nedochádza aj k smrteľným uhryznutiam, preto štrkáče a iné jedovaté hady netreba určite chytať.

Keď som na túre v horách a pomoc je ďaleko, čo mám robiť, ak ma uhryzne had?

Zavolať horskú záchrannú službu a lekára.

Okamžite?

Áno. Veľmi záleží na tom, aký je váš stav. Nie som lekár, čiže nie som kompetentný sa k tomu vyjadrovať, ale vo vše-

obecnosti platí, že záleží na mnohých faktoroch, okrem iného na tom, kam vás had uhryzol a v akej ste kondícii. Ak ste alergik, ste viac ohrozený. Vždy je dobré, ak človeka, ktorého uhryzol had, do príchodu lekára upokojíte.

Končatinu by sme mali priškrtnúť, aby sa jed nešíril?

Nie. Ak by sme škrtili silno, mohlo by dôjsť k deštrukcii tkaniva. Jemné zaškrtenie zase nehrá rolu, lebo jed sa do tela rozvedie aj tak. Dobré je znemohuť a schlaadiť končatinu. Ak vás had uhryzol do ruky, držte ju dole, aby ste spomalili rozvod jedu do tela.

Ako sa z evolučného hľadiska vytvorila adaptácia v podobe jedu?

Hady sú najdokonalejšie predátory na svete. Obsadili takmer všetky dostupné prostredia, ktoré mohli. Sú vo vzduchu – máte hady, ktoré dokážu plachtiť –, v mori i v púšti a žijú v miernom pásme i v trópoch. V evolúcii živočíchov formuje všetko prostredie: pre predka všetkých jedovatých hadov bolo evolučne výhodné, aby si zo slinných žliaz postupne vytvoril niečo, čo mu umožní rýchlejšie a účinnejšie zabíjať korisť. Hady si túto novinku, ktorá